

**WYMAGANIA EDUKACYJNE
Z JĘZYKA POLSKIEGO
PROGRAM NAUCZANIA: *PONAD SŁOWAMI*
KLASA III
ZAKRES PODSTAWOWY**

Wymagania edukacyjne zostały podzielone na cztery zakresy, odpowiadające celom kształcenia ujętym w *Podstawie programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia*:

- Kształcenie literackie i kulturowe
- Kształcenie językowe
- Tworzenie wypowiedzi
- Samokształcenie

Na ocenę dopuszczającą uczeń potrafi:

Kształcenie literackie i kulturowe:

- Określić ramy czasowe epok literackich: Młodej Polski, dwudziestolecia międzywojennego, literatury okresu wojny i okupacji.
- Objaśnić znaczenie nazw epok literackich: Młoda Polska (neoromantyzm, symbolizm, modernizm, fan de siècle), dwudziestolecie międzywojenne, literatura okresu wojny i okupacji.
- Wskazać zasadniczą różnicę pomiędzy epokami Młodej Polski, dwudziestolecia międzywojennego oraz okresu wojny i okupacji w Polsce i w innych krajach.
- Wskazać najważniejsze wydarzenia historyczne mające wpływ na kulturę i literaturę epok literackich: Młodej Polski, dwudziestolecia międzywojennego i okresu wojny i okupacji.
- Przyporządkować do epoki nazwiska pisarzy wskazanych w *Podstawie programowej* oraz wymienić ich dzieła należące do lektur obowiązkowych.
- Przyporządkować autorowi tytuły i głównych bohaterów utworów literackich wymienionych w *Podstawie programowej* jako lektury obowiązkowe.
- Wskazać najważniejsze fakty z życiorysu twórców (np. S. Wyspiańskiego, W. S. Reymonta, J. Kasprówicza, J. Conrada, J. Tuwima, J. Czechowicza, S. Żeromskiego, K. K. Baczyńskiego, T. Różewicza, T. Borowskiego, G. Herlinga-Grudzińskiego), które są ważne dla interpretacji ich dzieł.
- Rozpoznać i nazwać konwencję literacką zastosowaną w utworze np. realistyczną, naturalistyczną, fantastyczną, baśniową, symboliczną, ekspresjonistyczną, impresjonistyczną.
- Odróżnić od siebie tekst liryczny, epicki, dramatyczny, synkretyczny, dokumentalny.
- Wskazać podstawowe cechy najważniejszych dla omawianych epok gatunków literackich takich jak np. sonet, erotyk, miniatura poetycka, dramat symboliczny, ballada, powieść (w tym np. powieść modernistyczna, powieść polityczna, powieść o dojrzewaniu, powieść awangardowa, powieść autobiograficzna), opowiadanie.
- Rozpoznać najważniejsze środki i zabiegi stylistyczne w utworach literackich omawianych epok np. epitet, metaforę, porównanie, apostrofę, pytanie retoryczne, elipsę, synestezję.
- Posługiwać się podstawowymi terminami z zakresu poetyki (np. wiersz programowy, liryka bezpośrednia, cykl poetycki, narracja, świat przedstawiony).
- Odczytać znaczenie podstawowych symboli i alegorii w tekstach wskazanych w *Podstawie programowej* jako lektury obowiązkowe.
- Rozpoznać komizm i tragizm oraz przemieszanie tych dwóch kategorii.
- Streścić główne wątki utworów epickich i dramatycznych wskazanych w *Podstawie*

programowej jako lektury obowiązkowe.

- Określić tematykę utworów literackich wskazanych w *Podstawie programowej* jako lektury obowiązkowe.
- Scharakteryzować głównych bohaterów literackich utworów wskazanych w *Podstawie programowej* jako lektury obowiązkowe.
- Przyporządkować głównych bohaterów literackich (np. bohater chłopski, inteligent, bohater w wieku dojrzewanja wchodzący w dorosłe życie) do utworów wskazanych w *Podstawie programowej* jako lektury obowiązkowe.
- Dostrzec zabiegi np. heroizacji, deheroizacji bohaterów, stereotypowego ujęcia postaci.
- Zanalizować utwory wskazane w *Podstawie programowej* jako lektury obowiązkowe, uwzględniając najważniejsze kategorie opisu np. podmiot liryczny/adresat liryczny, sytuacja liryczna, narrator, świat przedstawiony, fabuła, bohater, akcja, wątek, motyw, topos.
- Wskazać podstawowe motywy i toposy w utworach literackich (np. topos nieszczęśliwej miłości, chłopca Piasta, chłopca kosyniera, Polski szlacheckiej, szklanych domów, vanitas, memento mori, motywy arkadyjskie, apokaliptyczne).
- Wskazać podstawowe elementy zjawisk kulturowych (np. chłopomanii, dekadentyzmu, cyganerii artystycznej, franciszkanizmu, kultury masowej, katastrofizmu).
- Wskazać podstawowe podobieństwo lub różnicę pomiędzy utworami literackimi lub ich fragmentami wskazanymi przez nauczyciela.
- Wskazać najważniejszą wartość uniwersalną lub narodową w tekście.
- Odczytać główną myśl tekstu/sens wywodu publicystycznego, retorycznego i naukowego .
- Wskazać najważniejsze różnice pomiędzy tekstem publicystycznym, retorycznym i naukowym.
- Nazwać najważniejsze prądy umysłowe, założenia filozoficzne i artystyczne omawianych epok oraz wskazać ich najważniejszą cechę.
- Określić temat/główny problem pozaliterackiego tekstu kultury i jego główne cechy.

Kształcenie językowe:

- Wskazać przykłady leksyki i składni mające wartość stylistyczną.
- Poprawnie posługiwać się pojęciami np. argument, kontrargument, styl, stylizacja, archaizm, neologizm.
- Wskazać teksty zawierające stylizację językową.
- Nazwać podstawowe rodzaje stylizacji językowej np. stylizację gwarową, środowiskową, patetyzację, poetyzację.
- Wskazać przykłady zapożyczeń, neologizmów i innowacji językowych w tekstach omawianych epok literackich: Młodej Polski, dwudziestolecia międzywojennego oraz okresu wojny i okupacji.
- Wskazać w tekście słownictwo o charakterze wartościującym.
- Odróżnić od siebie teksty pełniące różne funkcje językowe (np. ekspresywną, impresywną, poznawczą).
- Posługiwać się na ogół poprawną odmianą polszczyzny literackiej.
- Trafnie rozpoznać różne odmiany polszczyzny np. język oficjalny, język nieoficjalny, pisany, mówiony, potoczny, gwarowy.
- Posługiwać się kryteriami: prawda – fałsz w odniesieniu do wypowiedzi.
- Rozpoznać perswazję i manipulację.
- Wskazać kryterium poprawności językowej (np. rozpowszechnienie w polszczyźnie).
- Na ogół stosować zasady ortografii i interpunkcji wskazane w *Podstawie programowej*.

Tworzenie wypowiedzi:

- Wypowiadać się w mowie i w piśmie na zadany temat, w sposób świadczący o co najmniej

częściowym zrozumieniu tematu.

- Sformułować tezę i na ogół adekwatne do niej argumenty.
- Zbudować wypowiedź o charakterze perswazyjnym.
- Podjąć próbę skomponowania wypowiedzi, w tym również wypowiedzi retorycznej, składającej się ze wstępu, rozwinięcia i zakończenia lub tezy, argumentacji i wniosku.
- Zastosować wybrane i adekwatne środki retoryczne w wypowiedzi ustnej lub pisemnej.
- Odróżnić dyskusję od sporu lub kłótni.
- Dostrzec perswazję w tekstach.
- Krótko i w miarę poprawnie uzasadnić własne zdanie.
- Podjąć próbę polemiki z poglądami innych uczestników dyskusji.
- Dostrzec jaskrawe przykłady agresji w języku i adekwatnie zareagować na nie.
- Formułować wypowiedzi na ogół zgodne z normami: pytanie, odpowiedź, krótki komentarz, opinię.
- Dokonać częściowo poprawnej, w miarę spójnej i logicznej interpretacji tekstów.
- Na ogół poprawnie redagować informacje.
- Stworzyć na ogół spójne formy wypowiedzi np. protokół, skarga, zażalenie, reklamacja.
- Stworzyć na ogół spójny plan wypowiedzi.
- Stworzyć na ogół spójny plan dekompozycyjny tekstu.
- Odwołać się do własnego doświadczenia/przykładu znanego z życia w wypowiedzi o charakterze retorycznym.
- Odnieść się w wypowiedzi do tekstów literackich, w tym tekstów poznanych w szkole podstawowej.
- Posługiwać się komunikatywnym językiem w mowie i w piśmie.

Samokształcenie:

- Posługiwać się słownikami ogólnymi języka polskiego w wersji papierowej i elektronicznej.
- Korzystać z multimedialnych źródeł informacji.
- Gromadzić materiały na dany temat.
- Wybrać podstawowe teksty literackie służące realizacji zadanego tematu, posługując się wybranym źródłem informacji.
- Podjąć próbę znalezienia literatury przedmiotu służącej realizacji zadanego tematu.

Na ocenę dostateczną uczeń potrafi to, co na ocenę dopuszczającą, a ponadto:

Kształcenie literackie i kulturowe:

- Wskazać podstawy periodyzacji literatury: Młodej Polski, dwudziestolecia międzywojennego, literatury okresu wojny i okupacji.
- Wskazać różnice pomiędzy epokami Młodej Polski, dwudziestolecia międzywojennego, literatury okresu wojny i okupacji w Polsce i w innych krajach.
- Omówić najważniejsze fakty z życiorysu twórców (np. S. Wyspiańskiego, W. S. Reymonta, J. Kasprówicza, J. Conrada, J. Tuwima, J. Czechowicza, S. Żeromskiego, K. K. Baczyńskiego, T. Różewicza, T. Borowskiego, G. Herlinga-Grudzińskiego), które są ważne dla interpretacji ich dzieł.
- Wskazać główną cechę konwencji literackiej zastosowanej w utworze np. realistyczną, naturalistyczną, fantastyczną, baśniową, symboliczną, ekspresjonistyczną, impresjonistyczną.
- Wskazać podstawowe różnice pomiędzy tekstem lirycznym, epickim dramatycznym i synkretycznym, dokumentalnym.
- Podać najważniejsze cechy rodzajowe tekstów lirycznych, epickich, dramatycznych oraz synkretycznych i dokumentalnych.
- Wskazać podstawowe cechy wszystkich omawianych gatunków literackich.
- Rozpoznać najważniejsze środki i zabiegi stylistyczne w utworach literackich omawianych

epok (w tym środki i zabiegi stylistyczne poznane w szkole podstawowej) np. oksymoron, antytezę, peryfrazę.

- Odczytać znaczenie podstawowych symboli, konwencji w omawianych dziełach literackich.
- Wyjaśnić istotę komizmu i tragizmu oraz przemieszania obu kategorii.
- Rozpoznać ironię (ironia romantyczna, ironia tragiczna), autoironii i patos w tekście.
- Dostrzec relacje świat- naród -człowiek, odwołując się do omówionych utworów literackich.
- Określić tematykę wszystkich omawianych utworów literackich wskazanych w *Podstawie programowej* jako lektury obowiązkowe.
- Scharakteryzować typy bohaterów literackich (np. bohater chłopski, inteligent, bohater w wieku dojrzewania wchodzący w dorosłe życie) do utworów wskazanych w *Podstawie programowej* jako lektury obowiązkowe.
- Omówić istotę zabiegów np. heroizacji, deheroizacji, sakralizacji, desakralizacji, stereotypowego ujęcia postaci.
- Opisać podstawowe motywy i toposy w utworach literackich (np. topos nieszczęśliwej miłości, chłopca Piasta, chłopca kosyniera, Polski szlacheckiej, szklanych domów, vanitas, memento mori, motywy arkadyjskie, apokaliptyczne), odwołując się do omówionych tekstów kultury.
- Wskazać różnorodne elementy zjawisk kulturowych (np. chłopomanii, dekadentyzmu, cyganerii artystycznej, franciszkanizmu, kultury masowej, katastrofizmu).
- Porównać wizerunki bohaterów literackich wskazanych w *Podstawie programowej* jako lektury obowiązkowe.
- Powiązać fakty literackie z istotnymi wydarzeniami historycznymi związanymi z Młodą Polską, dwudziestolecie międzywojennym oraz okresem wojny i okupacji.
- Wskazać najważniejsze wartości uniwersalne lub narodowe w tekście.
- Posługiwać się różnorodnymi terminami z zakresu poetyki (np. muzyczność tekstu, manifest poetycki, wiersz wolny, perspektywa narracyjna, kreacja bohatera).
- Objąsnić różnorodne związki między literaturą a publicystyką oraz literaturą a retoryką.
- Hierarchizować informacje w tekstach publicystycznych, retorycznych i naukowych.
- Sformułować tezę tekstu bądź fragmentu tekstu i wskazać najważniejsze argumenty wywodu publicystycznego, retorycznego i naukowego.
- Wskazać najważniejsze cechy poznanych gatunków publicystycznych (np. wywiad, wywiad rzeka, reportaż, felieton), retorycznych i naukowych.
- Określić funkcję środków językowych w tekście retorycznym.
- Wskazać najważniejsze cechy prądów umysłowych, założeń filozoficznych i artystycznych omawianych epok.
- Wykorzystać podstawowe konteksty do analizy i interpretacji utworów literackich.
- Rozpoznać cechy charakterystyczne sztuki modernistycznej, impresjonistycznej, ekspresjonistycznej, symbolicznej, secesji, sztuki awangardowej, sztuki użytkowej.
- Dostrzec syntezą sztuk, koncepcję „sztuki dla sztuki” oraz modernistyczne ujęcie artysty.
- Odczytać nawiązanie kulturowe w omawianych utworach z literatury współczesnej.
- Wskazać podstawowe różnice pomiędzy dziełem należącym do kultury wysokiej a tekstem kultury popularnej.

Kształcenie językowe:

- Wykorzystać wiedzę z nauki o języku do analizy tekstów literackich.
- Wskazać przykłady fleksji i frazeologii mające wartość stylistyczną.
- Wskazać różne rodzaje zdań złożonych podrzędnie służących argumentacji.
- Wskazać najważniejsze cechy stylizacji językowych w zakresie leksyki, składni i fonetyki.
- Określić podstawową funkcję stylizacji językowej w tekście.

- Omówić przykłady zapożyczeń neologizmów i innowacji językowych w tekstach omawianych epok literackich: Młodej Polski, dwudziestolecia międzywojennego oraz okresu wojny i okupacji.
- Odróżnić słownictwo neutralne od słownictwa o zabarwieniu emocjonalnym.
- Wskazać w tekście przykłady różnych funkcji językowych np. poznawczej, impresywnej, ekspresywnej, poetyckiej, fatycznej i określić funkcję dominującą.
- Rozpoznać zjawiska powodujące niejednoznaczność wypowiedzi (np. elipsa, homonimia, zabawy językowe).
- Omówić zasadnicze różnice językowe pomiędzy perswazją i manipulacją.
- Wskazać podstawowe różnice pomiędzy różnymi odmianami polszczyzny.
- Posługiwać się poprawną odmianą polszczyzny literackiej (możliwe sporadyczne błędy językowe).
- Stosować kryteria: poprawność – niepoprawność.
- Zauważyć przykłady naruszenia składni i harmonii stylistycznej.
- Wskazać kryteria poprawności językowej (np. rozpowszechnienie w polszczyźnie, ekonomiczność).
- Stosować zasady ortografii i interpunkcji wskazane w *Podstawie programowej*.

Tworzenie wypowiedzi:

- Wypowiadać się w mowie i w piśmie na zadany temat, w sposób świadczący o zrozumieniu tematu.
- Sformułować tezę i adekwatne do niej argumenty.
- Zbudować wypowiedź o charakterze perswazyjnym.
- Odróżnić argumenty merytoryczne od argumentów pozamerytorycznych i emocjonalnych.
- Wykorzystać w funkcji argumentacyjnej teksty literackie, w tym teksty poznane w szkole podstawowej.
- Oddzielić informacje od opinii.
- Wskazać przyczyny i skutki.
- Sformułować wniosek interpretacyjny oparty na samodzielnej analizie tekstu.
- Posługiwać się cytatami w funkcji argumentacyjnej.
- Skomponować wypowiedź, w tym również wypowiedź retoryczną, składającą się ze wstępu, rozwinięcia i zakończenia lub tezy, argumentacji i wniosku.
- Stosować w wypowiedzi podstawowe środki retoryczne np. pytania retoryczne, wyliczenia, powtórzenia, apostrofy, hiperbole.
- Wskazać zasadnicze różnice pomiędzy dyskusją, sporem i kłótnią.
- Omówić perswazję w tekstach.
- Krótko, ale poprawnie i przekonująco, uzasadnić własne zdanie.
- Podjąć polemikę z poglądami innych uczestników dyskusji.
- Dostrzec przykłady agresji w języku i adekwatnie zareagować na nie.
- Formułować wypowiedzi zgodne z normami: pytanie, odpowiedź, krótki komentarz, referat.
- Poprawnie formułować pytania, odpowiedzi, redagować informacje.
- Stworzyć spójne formy wypowiedzi np. protokół, skargę, zażalenie, reklamację.
- Stworzyć na ogół spójny plan wypowiedzi.
- Dokonać na ogół poprawnej, w miarę spójnej i logicznej interpretacji tekstów.
- Ułożyć szkicowy plan kompozycyjny oraz przygotować na jego podstawie wypowiedź ustną bądź pisemną.
- Stworzyć plan dekompozycyjny tekstu o charakterze argumentacyjnym.
- Rozpoznać relacje kompozycyjne między poszczególnymi fragmentami (akapitami) tekstu.
- Posługiwać się poprawną polszczyzną w zakresie wymowy, fleksji, leksyki, frazeologii, składni.

Samokształcenie:

- Posługiwać się słownikami specjalistycznymi np. etymologicznym, frazeologicznym w wersji papierowej i elektronicznej.
- Wyszukać podstawowe pozycje z literatury przedmiotu służące realizacji zadanego tematu.
- Selekcjonować materiały na dany temat.
- Wybrać różnorodne teksty literackie służące realizacji zadanego tematu, posługując się wybranym źródłem informacji.
- Znaleźć literaturę przedmiotu służącą realizacji zadanego tematu.
- Przygotować projekt i zaprezentować go na forum klasy.

Na ocenę dobrą uczeń potrafi to, co na ocenę dostateczną, a ponadto:

Kształcenie literackie i kulturowe:

- Wymienić głównych twórców kultury (nauki, sztuki, filozofii) i ich dzieła w omawianych epokach: Młodej Polsce, dwudziestolecia międzywojennym oraz okresie wojny i okupacji.
- Wyjaśnić różnice pomiędzy epokami Młodej Polski, dwudziestolecia międzywojennego oraz okresu wojny i okupacji w Polsce i w innych krajach.
- Uwzględnić ważne fakty z życiorysu twórców (np. S. Wyspiańskiego, W. S. Reymonta, J. Kasprówicza, J. Conrada, J. Tuwima, J. Czechowicza, S. Żeromskiego, K. K. Baczyńskiego, T. Różewicza, T. Borowskiego, G. Herlinga-Grudzińskiego) w interpretacji ich dzieł.
- Wskazać cechy konwencji literackiej zastosowanej w utworze np. realistycznej, naturalistycznej, fantastycznej, baśniowej, symbolicznej, ekspresjonistycznej, impresjonistycznej.
- Wskazać cechy gatunkowe tekstu.
- Rozpoznać i nazwać środki i zabiegi stylistyczne w utworach literackich omawianych epok: anaforę, epiforę, klamrę kompozycyjną, metonimię i określić ich funkcję w tekście.
- Rozpoznać charakterystyczne cechy stylu i języka tekstu.
- Określić funkcję symbolu i alegorii w tekście.
- Wyjaśnić specyfikę komizmu i tragizmu oraz przemieszania tych kategorii w utworach omawianych epok.
- Rozpoznać i krótko skomentować autoironię w tekście.
- Objąsnić mechanizmy powstawania wypowiedzi ironicznej oraz autoironicznej.
- Funkcjonalnie posługiwać się różnorodnymi terminami z zakresu poetyki (np. wiersz biały, ekfrazy, wiersz różewiczowski, dystych, kompozycja szkatułkowa).
- Określić funkcje środków artystycznych (np. psychizacji krajobrazu) zastosowanych w tekście.
- Scharakteryzować relacje naród- świat- człowiek, chłop – inteligent, odwołując się do omówionych utworów literackich.
- Porównać kreacje bohaterów oraz wizję świata i człowieka w utworach omawianych epok, odwołując się do utworów literackich wskazanych w *Podstawie programowej* jako utwory obowiązkowe.
- Ocenic postawy bohaterów literackich (np. bohater chłopski, inteligent, bohater w wieku dojrzewania wchodzący w dorosłe życie).
- Ocenic funkcjonalność użytych przez autora zabiegów np. heroizacji, deheroizacji, sakralizacji, desakralizacji, typizacji.
- Wskazać dominantę kompozycyjną i stylistyczną oraz dokonać analizy utworu literackiego typowego dla epoki i autora.
- Rozpoznać i określić typ nadawcy i typ adresata tekstu.
- Zinterpretować charakterystyczne motywy i toposy (np. topos nieszczęśliwej miłości, chłopca Piasta, chłopca kosyniera, Polski szlacheckiej, szklanych domów, vanitas, memento

mori, motywy arkadyjskie, apokaliptyczne), odwołując się do omówionych utworów wskazanych w *Podstawie programowej* jako utwory obowiązkowe.

- Omówić najważniejsze elementy zjawisk kulturowych (np. chłopomanii, dekadentyzmu, cyganerii artystycznej, franciszkanizmu, kultury masowej, katastrofizmu).
- Wskazać związki literatury z wydarzeniami historycznymi, kulturą i sztuką oraz filozofią omawianych epok.
- Wskazać nawiązania do światopoglądu i estetyki epok wcześniejszych (np. neoromantyzm) oraz objaśnić przyczynę ich występowania w późniejszych epokach.
- Wskazać różne realizacje dydaktycznej funkcji literatury, odwołując się do poznanych tekstów.
- Omówić najważniejsze wartości uniwersalne lub narodowe w tekście.
- Przetwarzać informacje w tekstach publicystycznych, retorycznych i naukowych.
- Omówić argumentację wywodu publicystycznego, retorycznego i naukowego.
- Wskazać różnorodne cechy poznanych gatunków publicystycznych (np. wywiad, wywiad rzeka, reportaż, felieton), retorycznych i naukowych.
- Wyjaśnić najważniejsze założenia prądów umysłowych, założeń filozoficznych i artystycznych omawianych epok.
- Omówić cechy charakterystyczne sztuki modernistycznej, impresjonistycznej i postimpresjonistycznej, ekspresjonistycznej, symbolicznej, secesji, sztuki awangardowej, sztuki użytkowej.
- Wyjaśnić pojęcie syntezy sztuk, „sztuki dla sztuki” oraz artysta modernistyczny.

Kształcenie językowe:

- Wykorzystać szeroką i pogłębioną wiedzę z nauki o języku do analizy tekstów literackich.
- Wskazać przykłady słowotwórstwa mające wartość stylistyczną.
- Wykorzystać w wypowiedzi ustnej lub pisemnej różne rodzaje zdań złożonych służących argumentacji.
- Wskazać cechy reprezentatywne dla stylu omawianych epok.
- Wyjaśnić znaczenie i przyczyny popularności różnych rodzajów stylizacji językowej w tekście.
- Wskazać różnorodne zabiegi językowe służące stylizacji.
- Omówić przykłady różnych rodzajów zapożyczeń neologizmów i innowacji językowych (np. zapożyczenia semantyczne, kalki językowe, zapożyczenia sztuczne, leśmianizmy) w tekstach omawianych epok literackich: Młodej Polsce, dwudziestolecia międzywojennym oraz w literaturze okresu wojny i okupacji.
- Określić funkcję słownictwa neutralnego i słownictwa o zabarwieniu emocjonalnym w tekście.
- Omówić funkcję ludyczną w tekście literackim.
- Przyporządkować charakterystyczne środki językowe poszczególnym funkcjom językowym.
- Wyjaśnić zjawiska powodujące niejednoznaczność wypowiedzi (np. paradoks, wykorzystanie wieloznaczności słów).
- Posługiwać się różnymi odmianami polszczyzny w zależności od sytuacji komunikacyjnej.
- Posługiwać się poprawną odmianą polszczyzny literackiej (możliwe drobne usterki językowe).
- Wskazać i omówić stereotypy językowe.
- Scharakteryzować różne chwytły służące perswazji i manipulacji.
- Wskazać w tekście przykłady praesens historicum.
- Omówić przykłady naruszenia składni i harmonii stylistycznej.
- Omówić kryteria poprawności językowej (np. funkcjonalność w polszczyźnie).

- Stosować zasady interpunkcji wynikające z budowy wypowiedzi.

Tworzenie wypowiedzi:

- Sformułować hipotezę badawczą w odniesieniu do tematu.
- Udowodnić tezę za pomocą różnorodnych argumentów.
- Zająć i uzasadnić stanowisko w dyskusji z odwołaniem się do utworu, cytatu, kontekstu lub wiedzy o epoce.
- Selekcjonować materiał, przywoływać tylko informacje istotne z punktu widzenia tematu.
- Ocenić trafność argumentów.
- Podsumować rozważania, uogólnić wnioski wynikające z analizy i interpretacji tekstu.
- Łączyć akapity, używając wskaźników zespolenia.
- Posługiwać się terminologią historyczno- i teoretycznoliteracką oraz językoznawczą.
- Stosować w wypowiedzi różnorodne środki retoryczne np. paralelizmy składniowe, hiperbole, epiforę, anaforę.
- Ocenić perswazję w tekstach.
- Poprawnie uzasadnić własne zdanie.
- Posługiwać się stylem stosownym do sytuacji komunikacyjnej.
- Przestrzegać zasad etykiety językowej podczas rozmowy, dyskusji, negocjacji.
- Omówić przykłady agresji w języku.
- Poprawnie formułować uzasadnienia i komentarze.
- Stworzyć spójne formy wypowiedzi: szkic krytyczny, szkic interpretacyjny.
- Dokonać poprawnej, na ogół spójnej i logicznej interpretacji tekstów z uwzględnieniem wybranego kontekstu.
- Ułożyć pełny plan kompozycyjny oraz przygotować na jego podstawie wypowiedź ustną bądź pisemną.
- Stworzyć pełny plan dekompozycyjny tekstu o charakterze argumentacyjnym.
- Omówić relacje kompozycyjne między poszczególnymi fragmentami (akapitami) tekstu.
- Posługiwać się w pełni poprawną polszczyzną w zakresie wymowy, fleksji, leksyki, frazeologii, składni.

Samokształcenie:

- Sporządzić na ogół poprawny opis bibliograficzny książki i artykułu oraz zapisów elektronicznych.
- Posługiwać się słownikami specjalistycznymi np.: słownikiem skrótów, słownikiem gwar w wersji papierowej i elektronicznej.
- Wyszukać różnorodne pozycje z literatury przedmiotu służące realizacji zadanego tematu.
- Korzystać z różnorodnych źródeł informacji i dokonywać ich wyboru pod względem poprawności rzeczowej.
- Prezentować własne zainteresowania w formie projektu zawierającego treści spójne i logicznie zestawione.

Na ocenę bardzo dobrą uczeń potrafi to, co na ocenę dobrą, a ponadto:

Kształcenie literackie i kulturowe:

- Wskazać i omówić różnorodne czynniki wpływające na periodyzację literatury i podział na epoki: Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne oraz okres wojny i okupacji.
- Zinterpretować na kilku płaszczyznach różnice pomiędzy epokami Młodej Polski, dwudziestolecia międzywojennego oraz okresu wojny i okupacji w Polsce i w innych krajach.
- Zinterpretować ważne fakty z życiorysu twórców (np. S. Wyspiańskiego, W. S. Reymonta, J. Kasprówicza, K. Przerwy-Tetmajera, J. Conrada, J. Tuwima, J. Czechowicza, S. Żeromskiego, K. K. Baczyńskiego, T. Różewicza, T. Borowskiego, G. Herlinga-

Grudzińskiego) obecne w ich dziełach.

- Omówić cechy konwencji literackiej zastosowanej w utworzeniach: realistycznej, naturalistycznej, fantastycznej, baśniowej, symbolicznej, ekspresjonistycznej, impresjonistycznej oraz przemieszania tych konwencji w dziele.
- Omówić cechy gatunkowe i przemiany gatunkowe omawianych tekstów.
- Wskazać i opisać charakterystyczne cechy językowe i stylistyczne w tekstach literackich omawianych epok.
- Rozpoznać nawiązania do poetyki wcześniejszych epok w literaturze współczesnej.
- Rozpoznać i odczytać przenośne znaczenia dzieła np.: metaforyczne, symboliczne, alegoryczne, paraboliczne.
- Szeroko omówić dylematy bohaterów literackich (np. bohater chłopski, inteligent, bohater w wieku dojrzewania wchodzący w dorosłe życie).
- Omówić różnorodne zabiegi językowe służące np. heroizacji, deheroizacji, sakralizacji, desakralizacji bohaterów, typizacji.
- Zinterpretować specyfikę komizmu i tragizmu oraz przemieszania tych kategorii w utworach omawianych epok z uwzględnieniem podłoża filozoficznego.
- Zinterpretować autoironię i ironię w tekście oraz wskazać ich dominującą funkcję.
- Rozpoznać groteskę (postaci, sytuacji, języka) w tekście.
- Dokonać samodzielnej analizy i interpretacji dzieła literackiego, posługując się biegle terminologią historyczno- i teoretycznoliteracką.
- Porównać sposoby realizacji tego samego motywu i toposu (np. topos nieszczęśliwej miłości, chłopca Piasta, chłopca kosyniera, Polski szlacheckiej, szklanych domów, vanitas, memento mori, motywy arkadyjskie, apokaliptyczne) w dwóch tekstach literackich.
- Omówić różnorodne elementy zjawisk kulturowych (np. chłopomanii, dekadentyzmu, cyganerii artystycznej, franciszkanizmu, kultury masowej, katastrofizmu).
- Zinterpretować dzieło literackie w samodzielnie dobranym kontekście np.: filozoficznym, historycznym, historycznoliterackim, kulturowym, biograficznym.
- Wskazać elementy parodii, pastiszu i trawestacji w dziełach literackich oraz określić ich funkcje.
- Określić rolę wartości uniwersalnych lub narodowych w tekście oraz ich związek z problematyką utworu.
- Bezbłędnie stosować różnorodną terminologię z zakresu poetyki do analizy i interpretacji tekstów literackich.
- Oceniać wartość merytoryczną informacji w tekstach publicystycznych (np. wywiad, wywiad rzeka, reportaż, felieton), retorycznych i naukowych.
- Odróżnić prawdę od fałszu i szczerą od kłamstwa w wypowiedzi publicystycznej i retorycznej.
- Oceniać argumentację wywodu publicystycznego, retorycznego i naukowego.
- Zanalizować okres retoryczny jako zamkniętą całość myślowo-stylistyczną.
- Określić wpływ teatru romantycznego na teatr modernistyczny.
- Wykorzystać analizowane teksty naukowe (krytyczno- i teoretycznoliterackie) i filozoficzne jako kontekst interpretacyjny dla utworów literackich.
- Dostrzec różnorodne zależności między tekstem literackim a innymi tekstami kultury.
- Dokonać samodzielnej analizy i interpretacji dzieła sztuki ze wskazaniem funkcji środków wyrazu specyficznych dla danej dziedziny sztuki.
- Omówić istotę syntezy sztuk, „sztuki dla sztuki” oraz modernistycznego portretu artysty..
- Oceniać tekst kultury i odróżnić arcydzieło od kiczu, dzieło oryginalne od epigońskiego.

Kształcenie językowe:

- Wykorzystać szeroką wiedzę z nauki o języku do tworzenia własnych wypowiedzi.

- Sprawnie posługiwać się zdaniami wielokrotnie złożonych w wypowiedziach ustnych i pisemnych.
- Wykorzystać wiedzę z zakresu leksyki, składni, fleksji i słowotwórstwa do tworzenia tekstów o charakterze argumentacyjnym.
- Rozróżnić style funkcjonalne.
- Stworzyć tekst mówiony lub pisany zawierający elementy stylizacji językowej (np. gwarowej, środowiskowej).
- Ocenić funkcjonalność różnych rodzajów zapożyczeń neologizmów i innowacji językowych w tekstach omawianych epok literackich: Młodej Polski, dwudziestolecia międzywojennego oraz okresu wojny i okupacji.
- Omówić budowę zapożyczeń i neologizmów pojawiających się w różnych tekstach.
- Omówić cechy reprezentatywne dla stylu omawianych epok.
- Wskazać różne funkcje stylizacji.
- Wykorzystać w tekście mówionym lub pisany słownictwo o różnym zabarwieniu stylistycznym i emocjonalnym.
- Przyporządkować charakterystyczne środki językowe poszczególnym funkcjom językowym.
- Posługiwać się poprawną odmianą polszczyzny literackiej.
- Stosować zasady etyki wypowiedzi.
- Scharakteryzować podstawowe chywy erystyczne.
- Stosować zasady etykiety językowej.
- Wskazać różne funkcje stereotypów językowych.
- Omówić przykłady praesens historicum.
- Wskazać funkcję naruszenia składni i harmonii stylistycznej.
- Scharakteryzować kryterium poprawności językowej (np. autorytet kulturalny).
- Dbać o poprawność językową w komunikacji internetowej.

Tworzenie wypowiedzi:

- Hierarchizować materiał, przywoływać informacje w porządku logicznym.
- Podporządkować kompozycję wypowiedzi własnemu zamysłowi interpretacyjnemu.
- Polemizować z argumentami innych uczestników dyskusji, zachowując kulturę wypowiedzi.
- Szeroko i sprawnie uzasadnić własne zdanie, unikając argumentów niemerytorycznych.
- Posługiwać się bogatą terminologią (unikając pseudonaukowości).
- Funkcjonalnie wykorzystywać pozawerbalne środki komunikacji np.: mowę ciała, mimikę, intonację, ton głosu w wypowiedzi ustnej.
- Ocenić wpływ środków retorycznych na odbiorcę.
- Rozpoznać elementy erystyki w dyskusji.
- Ocenić etyczny wymiar perswazji w tekstach.
- Tworzyć teksty użytkowe.
- Dokonać poprawnej, spójnej i logicznej interpretacji tekstów z uwzględnieniem kontekstów.
- Posługiwać się stylem stosownym do sytuacji i o wyraźnych cechach indywidualnych.
- Skutecznie unikać szablonów i schematów językowych.
- Posługiwać się bogatym słownictwem i urozmaiconą składnią.

Samokształcenie:

- Sporządzić bibliografię podmiotową i przedmiotową.
- Samodzielnie wybierać z tekstu cennie dobrane i funkcjonalne cytaty i stosować je w różnorodnych wypowiedziach.
- Doskonalić pozajęzykowe środki komunikacji i stosować je w praktyce.
- Gromadzić i porządkować materiały z różnych źródeł dotyczące języka, literatury, filmu i

innych dziedzin sztuki oraz oceniać je pod względem poprawności rzeczowej.

- Prezentować własne zainteresowania w formie projektu zawierającego bogate treści, zestawione spójne i logicznie oraz przedstawione w sposób atrakcyjny dla odbiorcy.

Na ocenę celującą uczeń potrafi to, co na ocenę bardzo dobrą, a ponadto:

Kształcenie literackie i kulturowe:

- Zhierarchizować i ocenić różnorodne czynniki wpływające na periodyzację literatury.
- Zinterpretować na kilku płaszczyznach różnice pomiędzy epokami Młodej Polski, dwudziestolecia międzywojennego oraz okresu wojny i okupacji w Polsce i w innych krajach oraz ocenić elementy specyficzne dla tych epok.
- Zinterpretować różnorodne fakty z życiorysu twórców (np. S. Wyspiańskiego, W. S. Reymonta, J. Kasprówicza, K. Przerwy-Tetmajera, J. Conrada, J. Tuwima, J. Czechowicza, S. Żeromskiego, K. K. Baczyńskiego, T. Różewicza, T. Borowskiego, G. Herlinga-Grudzińskiego) obecne w ich dziełach.
- Porównać i ocenić konwencje literackie zastosowane w utworze: realistyczną, naturalistyczną, fantastyczną, baśniową, symboliczną, ekspresjonistyczną, impresjonistyczną oraz przemieszanie tych konwencji w dziele.
- Omówić cechy gatunkowe i przemiany gatunkowe omawianych dzieł.
- Omówić przyczyny i skutki przemian gatunkowych omawianych tekstów.
- Funkcjonalnie i szeroko opisać charakterystyczne cechy językowe i stylistyczne w tekstach literackich Młodej Polski, dwudziestolecia międzywojennego oraz okresu wojny i okupacji.
- Rozpoznać nawiązania do poetyki epok wcześniejszych (np. romantyzmu) w literaturze współczesnej.
- Funkcjonalnie odczytać różnorodne reinterpretacje motywów i toposów (np. topos nieszczęśliwej miłości, chłopca Piasta, chłopca kosyniera, Polski szlacheckiej, szklanych domów, vanitas, memento mori, motywy arkadyjskie, apokaliptyczne) i symboli literatury wcześniejszych epok występujące w tekstach kultury współczesnej.
- Zinterpretować i ocenić zjawiska kulturowe (np. chłopomanie, dekadentyzm, cyganerię artystyczną, franciszkanizm, kulturę masową, katastrofizm).
- Zinterpretować szeroko specyfikę komizmu i tragizmu oraz przemieszania tych kategorii w utworach omawianych epok z uwzględnieniem podłoża filozoficznego i sytuacji historycznej.
- Porównać i krytycznie ocenić postawy bohaterów (np. . bohater chłopski, inteligent, bohater w wieku dojrzewania wchodzący w dorosłe życie).
- Zestawić różne przykłady zabiegów stosowanych przez autorów np. jednoczesnej heroizacji i sakralizacji, deheroizacji i desakralizacji, typizacji połączonej z mitologizacją lub demitologizacją.
- Wyjaśnić mechanizmy i funkcje groteski w tekście.
- Dokonać bezbłędnej i spójnej analizy, posługując się terminologią historyczno- i teoretycznoliteracką.
- Rozpoznawać i właściwie interpretować nawiązania intertekstualne w utworach literackich różnych epok.
- Wyjaśnić istotę postmodernizmu.
- Rozpoznać nawiązania do idei epok wcześniejszych w literaturze współczesnej.
- Zinterpretować dzieło literackie z uwzględnieniem różnorodnych kontekstów interpretacyjnych.
- Interpretować i oceniać wpływ teatru romantycznego na teatr modernistyczny.
- Szeroko omówić syntezę sztuk, koncepcję „sztuki dla sztuki” oraz portret artysty modernistycznego..
- Świadomie budować własny system wartości w oparciu o wartości uniwersalne i narodowe

obecne w utworach literackich.

- Funkcjonalnie wykorzystywać teksty naukowe i filozoficzne w interpretacji utworów literackich i tekstów kultury.
- Funkcjonalnie wykorzystywać wybraną metodologię w pracy z tekstem kultury.
- Wykorzystywać wiedzę z estetyki danej epoki do formułowania tekstów wartościujących.

Kształcenie językowe:

- Świadomie wykorzystywać znajomość nauki o języku, w tym składni, leksyki i słowotwórstwa do budowania dłuższych wypowiedzi o charakterze retorycznym.
  - Stosować style funkcjonalne w wypowiedzi ustnej lub pisemnej.
  - Przekształcać tekst, nadając mu cechy określonego stylu.
  - Omówić różne funkcje stylizacji w tym również w tekstach literatury współczesnej.
  - Przyporządkować różnorodne środki językowe poszczególnym funkcjom językowym.
  - Scharakteryzować różne chwytówerystyyczne.
  - Stosować zasady etykiety językowej dostosowane do sytuacji komunikacyjnej.
  - Wskazać i omówić nieetyczne zabiegi językowe służące manipulacji.
  - Rozróżniać pojęcia: dezinformacja, postprawda.
  - Funkcjonalnie odczytać zabawy językowe i gry z konwencją.
  - Wyjaśnić funkcję praesens historicum.
- Wskazać funkcję zamierzonego błędu językowego lub ortograficznego w tekście literackim.

Tworzenie wypowiedzi:

- Komponować oryginalną, spójną i w pełni konsekwentną strukturalnie wypowiedź, stosując wyróżniki segmentacji tekstu (np. motta, tytuły).
- Funkcjonalnie wykorzystywać różnorodne pozawerbalne środki komunikacji: mowę ciała, mimikę, intonację, ton głosu w wypowiedzi ustnej.
- Modyfikować własną wypowiedź, uwzględniając jej oddziaływanie na odbiorcę.
- Omówić elementy erystyki występujące w dyskusji.
- Dokonywać autokorekty w oparciu o różne słowniki oraz poradniki językowe w wersji papierowej i elektronicznej.
- Tworzyć różnorodne teksty użytkowe.
- Samodzielnie dokonać poprawnej, spójnej i logicznej interpretacji tekstów z uwzględnieniem różnorodnych kontekstów.
- Funkcjonalnie posługiwać się różnorodnymi związkami frazeologicznymi.
- Weryfikować własne decyzje poprawnościowe.
- Wykorzystywać wiedzę o języku w pracy redakcyjnej nad tekstem własnym, dokonywać jego korekty.

Samokształcenie:

- Samodzielnie selekcjonować, wartościować i oceniać materiały z różnych źródeł dotyczące języka, literatury, filozofii, filmu i innych dziedzin sztuki, uwzględniając ich poprawność rzeczową i atrakcyjność.
- Umiejętnie stosować przypisy.
- Samodzielnie przygotować i popularyzować różnorodne projekty ukazujące własne zainteresowania i osiągnięcia.
- Prezentować własne zainteresowania w formie projektu zawierającego bogate treści, zestawione oryginalnie i twórczo oraz przedstawione w sposób atrakcyjny dla odbiorcy.

